

waarop het proces is verlopen. Men maakt zich met name zorgen over de continuïteit van de uitvoering van het takenpakket. Daarover behoren wij — ik bedoel dan de gehele Eerste Kamer — ons ook zorgen te maken. Het gaat toch ook na privatisering in hoofdzaak om overheidstaken, waarmee de burgers direct worden geconfronteerd.

Kortom, ook als je principieel voor privatisering van de dienst van het IJkwezen zou zijn, zou je daar op dit moment tegen moeten zijn. Privatisering nu is niet verantwoord. Het is niet zorgvuldig ten opzichte van het personeel maar het is ook en vooral niet verantwoord en zorgvuldig tegenover het bedrijfsleven en de burgers. De laatsten moeten er zonder enige aarzeling of twijfels van uit kunnen gaan dat hetgeen zij kopen het juiste gewicht en/of de juiste maat heeft. Zij moeten erop kunnen vertrouwen dat op het terrein van de volksgezondheid, het milieu, veiligheid enz. goede meetresultaten zeker zijn. Daarvoor is een optimale taakvervulling door het IJkwezen noodzakelijk; daarvoor zijn een goede organisatie en een goede personele motivatie onontbeerlijk. Daarvoor zijn rust onder en zekerheid voor het personeel een voorwaarde. Welnu, die voorwaarde ontbreekt op dit moment volledig naar het oordeel van mijn fractie. Besluitvorming ter zake van het onderhavige wetsvoorstel is ons inziens op dit moment dan ook niet verantwoord.

Wij zullen vanzelfsprekend goed luisteren naar hetgeen de staatssecretaris hierover zegt en ook zijn oordeel, maar meer nog de basis en de overwegingen waarop zijn oordeel berust, goed wegen. Ik kom echter afsluitend tot de volgende conclusies. Mijn fractie is principieel tegen privatisering van het IJkwezen, gelet op de doelstelling die het heeft. Zij is voorts van mening dat er geen enkele aanleiding is tot privatisering, ook niet gemeten aan de motieven die daarvoor door het kabinet zelf worden gesteld. De wijze waarop het privatiseringsproces is verlopen, wijzen wij af. Sterker nog, wij achten die niet acceptabel omdat daardoor privatisering nu en ten opzichte van het personeel en ten opzichte van het bedrijfsleven en de burgers niet verantwoord en niet zorgvuldig is. Ten slotte is onze fractie tot de overtuiging gekomen dat de geprivatiseerde dienst van het IJkwezen op deze wijze geen goede en verant-

woorde startpositie heeft verkregen. Dit zal naar onze overtuiging betekenen dat de overheid, die ook volgens de staatssecretaris de eindverantwoordelijkheid blijft dragen voor een goede taakvervulling, te eniger tijd zal moeten ingrijpen en dan met niet te voorzien financiële consequenties zal worden geconfronteerd. Graag vernemen wij van de staatssecretaris waarom en op basis waarvan hij behandeling van deze wetswijziging en effectivering van de privatisering van het IJkwezen wél verantwoord acht.

De **Voorzitter**: Ik geef thans het woord aan de heer Hoefnagels, die zijn maidenspeech in deze Kamer zal houden.

□

De heer **Hoefnagels** (D66): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb altijd begrepen dat de avondvoorstelling sfeervoller, duurder en mooier is dan de matinee en ik dank u dan ook voor de agendering voor deze vergadering waardoor het mogelijk is, dat ik mijn maidenspeech tijdens deze soiree mag houden.

Wanneer wij Rotterdam van het zuiden per spoor binnenrijden, lezen wij in de skyline, boven het gebouw van een verzekeringsmaatschappij, de woorden: alles van waarde is weerloos. Aan deze regel van de dichter Lucebert moest ik bij herhaling denken bij het bestuderen van het onderhavige wetsvoorstel en tijdens de gesprekken over de privatisering van het IJkwezen van de Commissie voor Economische Zaken met de staatssecretaris. Alles van waarde is weerloos; wij komen hierop nog terug.

Laat ik voorop stellen dat mijn fractie niets heeft tegen heroverweging van bestaande overheidstaken, noch tegen privatisering of verzelfstandiging van overheidstaken, vooral niet wanneer er daardoor bij de overheid geld en ruimte vrijkomen voor nieuw beleid of wanneer die verzelfstandiging een reële decentralisatie inhoudt. Echter, ligt privatisering van juist het IJkwezen nu wel zo voor de hand? In de memorie van toelichting staan de doelstellingen van de regering vermeld: besparingen, afslanking en versterking van de marktsector. Voorzitter! Worden deze doelstellingen met deze privatisering bereikt?

Treden er besparingen op? De overheid zal voor 100% deelnemen in het nieuwe bedrijf. Tot 1990 zullen, zo blijkt uit de memorie van antwoord, er meer kosten zijn maar de regering hoopt dat na dat jaar de balans zal omslaan. Waarop is die hoop gebaseerd? De minister verwijst naar een rendabele bedrijfsvoering maar waarom zou een geprivatiseerde dienst rendabeler werken dan een overheidsdienst? De staatssecretaris zegt dat het geprivatiseerde bedrijf kortere beslissingslijnen kent dan de overheid, maar dat is geen conditio sine qua non. Ik ken bedrijven met zeer lange en zelfs inefficiënte beslissingslijnen en overheidsdiensten met zeer korte beslissingslijnen waar zeer produktgericht wordt gewerkt. Was het niet beter, efficiënter en besparender geweest als de energie en de kosten van deze privatiseringsmanoeuvre besteed waren aan de beoogde rentabiliteit en efficiency van de dienst van het IJkwezen? Werden dan niet meer besparingen bereikt dan nu? Hoeveel kostte deze privatiseringsmanoeuvre? Volgens de staatssecretaris 112 mln., maar dat was enige tijd geleden. Het is langzamerhand meer geworden. Bij de CAO-onderhandelingen zullen de bruto salarissen aanzienlijk worden verhoogd. Dat is prima en nodig als dat verstandig is, maar tot welk bedrag zijn daarmee de kosten dan opgelopen? Kan het nieuwe bedrijf efficiënter werken na de erosie van het personeelsbestand? Met veel moeite was er in het bedrijf bij enkele mensen enige medewerking ontstaan voor dit privatiseringsplan. De staatssecretaris zegt echter: er is een gat ontstaan tussen kop en staart van de karavaan. Ik kom nog terug op dit eufemisme, maar uit een oogpunt van bestuur en management is het niet te verwachten dat er — en nu citeer ik de staatssecretaris weer — "in het nieuwe bedrijf slagvaardiger en efficiënter zal worden gewerkt". Er is een gat ontstaan tussen de privatiseringsdroom van het kabinet en de bedrijfswerkelijkheid, tussen politiek en werkelijkheid.

Er gaan 270 ambtenaren naar het nieuwe ijkbedrijf, waarin de overheid voor 100% deelneemt. Maar dat is toch alleen een afslanking in naam, dat is toch afslanking door middel van "labeling"? De minister spreekt van een geringere beheerstaak, maar weegt de omvang hiervan op tegen de beheerstaak bij 100% deelname?

Hoefnagels

Dan is er nog de marktsector. Hoe wordt die versterkt door deze privatisering? Het verzelfstandigde IJkwezen zal zich niet begeven, zo stelt de staatssecretaris terecht, op het terrein van productie, verkoop en consultancy van meetinstrumenten. Dan wordt het ook minder interessant om aandelen in deze NV te bezitten of te kopen. Ik zie geen redelijke rendementsverwachting en daarom zal ik ook geen aandelen kopen in deze nieuwe NV, niet alleen vanwege mijn lidmaatschap van deze Kamer, maar ook omdat ik het geen goede koop vind. Als het voor anderen wel een goede koop zou zijn, zouden er wel eens andere belangen dan die van het IJkwezen kunnen meespelen.

Minder overheid, meer markt. Maar dan toch niet zo dat de ene deelnemer aan de markt de meetinstrumenten van de andere deelnemer aan de markt mag ijken? Een overheidsdienst kan zich nu en dan en met mate als een marktdeelnemer gedragen, maar een private marktdeelnemer kan zich toch niet als overheid gedragen? Hoe zal het dan gaan met de objectiviteit en neutraliteit van het ijken? Ook al wordt ijken door wetten en contracten geregeld, dan nog is de vereiste neutraliteit en objectiviteit bij de feitelijke uitvoering en interpretatie van die wetten alleen bij de overheid gewaarborgd. De markt kan geen neutrale en objectievere ijker van zichzelf zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Dit raakt een kernprobleem van deze privatisering. Als het er in het nieuwe bedrijf eens om zou gaan om het hoofd boven water te houden? Wij kunnen ons daarvan voorstellingen maken in slechtere economische tijden. Dan wordt een bedrijf vindingrijk en wij weten uit ervaring dat die vindingrijkheid ook de feitelijke uitvoering en interpretatie van de wetten kan betreffen. Ook zonder dat er van fraude sprake behoeft te zijn, kan er dan anders geijkt en gemeten worden dan objectief en neutraal gezien wenselijk is. De meters op de benzinepompen zijn op het ogenblik niet meer wat ze geweest zijn. Schiet het IJkwezen nu al te kort, niet eens om redenen van marktgebondenheid, maar omdat het sinds de privatiseringsoperatie niet meer zo lekker loopt? In deze zaal bleek tijdens de bouwenquête hoe zelfs de neutrale en niet op economisch rendement gerichte overheid de regels ging interpreteren en opzij zetten toen zij

marktdeelnemer werd. Hoeveel te meer zal dit voor de private op bedrijfsresultaat gerichte ijkonderneeming gaan spelen? Ik vraag de staatssecretaris om betere garanties voor de feitelijke uitvoering dan hij in de memorie van antwoord gaf. Ik vrees dat die betere garanties er niet zijn. Kortom, is de derde doelstelling van de regering, versterking van de marktsector, nu juist in dit geval wel een legitieme doelstelling? Wordt de markt wel versterkt als het ijken niet meer zo goed zou gaan? IJken is een zaak van waarde die weerloos is als men deze blootstelt aan de economische conjunctuur.

Er is al met al bij deze privatisering voornamelijk sprake van een budgettaire en een personele verschuiving van een overheidslabel naar een marktlabel. Is hier bij de regering veeleer sprake van een privatiseringsideologie dan van een reële economische behoefte? Toen mijn fractie die vraag eerder stelde, antwoordde de minister dat — ik citeer — naar zijn overtuiging hier het beste ondernemingsgewijs geëxploiteerd kan worden. Een overtuiging, dus een ideologie.

Tot nu toe vroeg ik de staatssecretaris naar de economische uitkomsten in engere zin, naar kosten, rendement en efficiency. Economie is echter meer. De werkelijke doelstellingen van de economie liggen in het welzijn van mensen. Als het de staatssecretaris al zou lukken ons voor te rekenen dat er financiële en bedrijfsmatige voordelen te behalen zijn uit de privatisering — voorlopig is die uitkomst zeer negatief maar wij wachten die rekensommen graag af — dan nog dient de vraag gesteld te worden of de prijs het waard was. Men zegt wel dat onze politieke cultuur een economische cultuur is geworden, maar zelfs dat is niet waar, want economische doeleinden, zoals het welbevinden van mensen worden niet bereikt. Wordt er wel gestreefd naar humane doeleinden? De politieke cultuur lijkt te worden gereduceerd tot rekensommen wat nog lang geen economie is. Voor de vraag naar de zin van dit alles en dus ook voor de vraag naar de zin van de economie is er dan geen ruimte meer. Het evenwicht tussen humaniteit en politiek komt onder druk te staan. Alvorens te reorganiseren, moeten wij er zeker van zijn dat het saldo in termen van economie en van mensen positief is. Wat betekent immers zo'n reorganisatie?

Wat de rechtspositie betreft, is van verschillende kanten in deze Kamer om garanties gevraagd. Ik sluit mij daarbij aan, maar ik wil over andere humane kanten even spreken. Ik zal mij ervan onthouden, te spreken over personen en het persoonlijk leed dat deze jarenlange operatie te weeg bracht bij het personeel van de dienst van het IJkwezen. Ik wil wel spreken over de effecten op de mensen in het algemeen van zo'n reorganisatie. Er is immers nogal wat ervaring op dit terrein. Er is in Nederland sinds de jaren zestig een ware reorganisatiecultus ontstaan bij de beleidsmakers. Dat kan deze staatssecretaris niet helpen. De reorganisatie is voor van alles gebruikt en misbruikt. Ik noem slechts het meest algemene voorbeeld waaronder nu een gehele generatie Nederlanders heeft geleden, namelijk door hetgeen sinds de Mammoetwet aan reorganisatie in ons onderwijs plaatsvond. Wat er na alle reorganisaties in lager, middelbaar en hoger onderwijs van ons onderwijs overgebleven is, begint te lijken op een voetbaltrein die door vandalen is verlaten. Het gaat dus om de niet bedoelde maar zo langzamerhand wel te voorspellen effecten van reorganisatie. Met die ervaring wil ik nu eens kijken wat er bij het IJkwezen gebeurt.

Ik beloofde daarbij te spreken over de dingen van waarde die weerloos zijn. Allereerst ontstaan er onrust en angst onder de personeelsleden bij de aankondiging van zo'n reorganisatie. De reorganisatie werd aangekondigd in 1984. Die duurt op het ogenblik dus vier jaren. Zelfs als de reorganisatie samen met de mensen in hun tempo plaatsvindt, dan nog blijven de angsten. Zulke effecten zijn meermalen beschreven. Al in het begin van deze eeuw schreef Durkheim in zijn boek "Le suicide" dat er in het bedrijf in casu door reorganisatie, al gebruikte hij dat woord niet, een zekere anomie ontstond: een normloosheid, een normvervaging die de angsten en spanningen aanjaagt en die de gedragingen van de mensen onzeker maakt. Men zoekt zekerheid, oriëntatie, maar deze blijft uit. Het is een criminogene situatie. Er ontstaat onder de personeelsleden onbehoorlijk gedrag of gedrag dat zo wordt ervaren. Er ontstaat vrees voor de collega, vooral voor de manipulerende collega. De collega wordt een potentiële vijand. Ten slotte trekt men zich terug op zijn rechtspositie,

Hoefnagels

de greep naar de reddingsboei voor het verdrinken.

Zelfs als men met de mensen en in hun tempo reorganiseert — dat is toch wat alle boekjes ons leren, maar in hoe geringe mate was dat bij het IJkwezen het geval? — wordt zichtbaar hoe ongelijk het vermogen is bij personeelsleden om met reorganisaties om te gaan. De overgrote meerderheid van de mensen is daarin niet redzaam. Slechts een klein percentage van de mensen heeft de capaciteit en de bevoegdheid om met zo'n ingrijpende reorganisatie om te gaan. Dat is wat de staatssecretaris de kop van de karavaan noemde. Dat is in dit geval een heel kleine kop. Die onredzaamheid is trouwens niet beperkt tot de lagere rangen. De niet redzame grote meerderheid bevindt zich in alle lagen van het bedrijf, zowel bij directie, staf als het overige personeel. Het is zelfs zo: wie inhoudelijk bezig is, wie goed is in zijn werk en in zijn vak, heeft lang niet altijd het vermogen om met reorganisaties om te gaan. Dat is er dan ook de oorzaak van dat wij in zo'n proces vaak goede mensen zien verdwijnen, soms door een persoonlijke vlucht, soms door verdrinking. Dat zijn dan de mensen over wie de heer Pit al sprak. Wie daarentegen slecht is in zijn werk, vindt in de reorganisatie niet zelden een gelegenheid om zich veilig te stellen.

Al die effecten reiken veel verder dan het bedrijf waar de reorganisatie plaatsvindt. Natuurlijk, binnen het bedrijf zagen wij anomie, demotivatie. Ik vroeg de staatssecretaris al naar het verband dat er kan bestaan tussen de slechte ijking van benzinepompen en deze privatiseringsmaatschappij. Die reikwijdte is groter. Wat gebeurde er met de gezondheid van de bijna driehonderd mensen aan personeel? Kan de staatssecretaris ons informeren hoe het verloop van het ziekteverzuim was gedurende de jarenlange reorganisaties? Gezondheid en relaties behoren tot de top tien van het welzijn. Misschien worden onze economen ooit knap genoeg om vast te stellen hoeveel zo'n reorganisatie aan gezondheidszorg kost. Alles van waarde is weerloos en niet te berekenen. Wat kost het aan onwelzijn in de relaties van de personeelsleden met hun kinderen, mannen, vrouwen, vrienden en vriendinnen? Men komt dan al gauw aan onwelzijn in duizendvoud en meer. Daarom ging het toch

immers in de economie van een zorgzame overheid: het welzijn van de burger? Misschien kunnen de economen van de toekomst de zorgzaamheid van de overheid op deze wijze meten.

Een aantal jaren geleden heeft de econoom Hueting een proefschrift over ons milieu geschreven waarin hij berekende: wat kost een boom. Bomen behoren tot ons bruto nationaal produkt. Als wij de bomen nu zouden meerekenen, zouden wij zien hoe arm wij in de laatste jaren zijn geworden. Ik hoop dat de economen nooit berekenen: wat kost een mens. Als ik de proefschriften van de laatste jaren overzie, zijn de gezondheidszorgeconomen al tamelijk dicht tot die vraag genaderd. Wij moeten natuurlijk niet alles berekenen. Wij moeten echter wel met mensen rekening houden. Ik vraag de staatssecretaris dan ook tot slot om een antwoord op de volgende vraag. Als wij het erover eens zijn dat alles van waarde weerloos is, zoals dat in Rotterdam in fraai neonlicht boven die verzekeringsmaatschappij geschilderd staat — alles van waarde zijn hier het ijken en de mensen — was deze privatiseringsoperatie de prijs dan waard?

De **Voorzitter**: Ik complimenteer u met uw eerste bijdrage in deze Kamer.

De heer **Van Leeuwen** (CDA): Voorzitter! Het is voor mij een voorrecht dat ik collega Hoefnagels mag complimenteren met zijn maidenspeech. Hij heeft mij in zijn verhaal eigenlijk maar op één punt echt in verwarring gebracht, namelijk met de spreuk van Lucebert dat alles van waarde weerloos is. Ik vond zijn verhaal van waarde. Ik denk dat hij zelf als collega voor ons van waarde is, maar ik denk niet dat hij weerloos is.

Aan de orde is een privatiseringsvraagstuk. Het is van belang om in eerste instantie enkele principiële opmerkingen te maken over de privatisering in het algemeen. Daarna kan nader ingegaan worden op het onderhavige concrete voorstel.

Er begint in steeds bredere kring begrip te ontstaan voor de stelling dat de in de laatste decennia ontwikkelde verzorgingsstaat te ver is doorgeschooten in het leggen van verantwoordelijkheden bij de

overheid. De eigen verantwoordelijkheid van personen, van maatschappelijke instellingen en organisaties behoort meer nadruk te krijgen. Een en ander houdt in dat het wijs beleid is om in breed verband na te gaan waar en hoe de overheid terug kan treden. De ontwikkeling van verzorgingsstaat en verzorgingsmaatschappij brengt mee dat er een nieuwe bezinning nodig is ten aanzien van de vraag waar de verantwoordelijkheden van de burgers en van hun organisaties kunnen worden uitgebreid en waar de verantwoordelijkheid van de overheid bij een juiste conceptie van overheidstaken behoort te eindigen. Op die wijze krijgen wij zicht op een verantwoordelijke samenleving en kunnen wij de daarbij behorende aanpak inhoud geven.

In het kader van een nieuwe oriëntatie op verantwoordelijkheden van overheid, van burgers en van maatschappelijke organisaties en instellingen komt het vraagstuk van de privatisering aan de orde. Hierbij gaat het, vooral ook in het licht van het bovenstaande, in de eerste plaats om de principiële vraag of een bepaalde activiteit nog steeds als een overheidstaak moet worden beschouwd. Naast dit hoofdargument ten aanzien van privatisering kunnen ook nog andere motieven worden genoemd, zoals budgettaire besparingen, een vermindering van de bureaucratie en de versterking van de marktsector.

De interdepartementale begeleidingscommissie privatisering hanteert bij haar onderzoeken een definitie van het begrip privatisering, waarmee heel goed te werken is. Privatisering is elke vorm van verzelfstandiging, waarbij door de overheid verrichte taken en activiteiten hetzij onder een minder directe vorm van overheidsinvloed worden gesteld, hetzij aan de overheidsinvloed worden onttrokken. Via deze definitie kan men drie hoofdvormen van privatisering onderscheiden. In de eerste plaats de afstoting, waarbij integraal een overheidstaak wordt overgedragen of in het uiterste geval wordt beëindigd. In de tweede plaats een uitbesteding, waarbij een deel van de overheidstaak aan particulieren, aan particuliere instellingen of aan maatschappelijke organisaties wordt overgedragen. In de derde plaats verzelfstandiging, waarbij taken of activiteiten worden overgedragen aan verzelfstandigde